

LH: = Lisbeth Hurtig:

AJH: = Anna Jonsson Harrie

BIL: = Björn Ivarsson Liljeblad

Den här ljudfilen är framtagen av Linköpings universitet inom ramen för Skolverkets fortbildningsinsats Läslyftet. Ljudfilen är en del av modulen "Att läsa och skriva text av vetenskaplig karaktär", och är gjord i december 2015. I den här inspelningen medverkar Anna Jonsson Harrie och Björn Ivarsson Liljeblad som talar om vikten av kritisk granskning. Båda universitetslektorer, verksamma vid institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur vid Linköpings universitet. Intervjuar gör Lisbeth Hurtig, adjunkt vid institutionen för kultur och kommunikation vid Linköpings universitet.

LH: Hur ser ni på kritisk granskning inom ert ämne? Det handlar om kunskap, begrepp, problematisering.

AJH: Kritisk granskning är basen i om något ska vara vetenskapligt, så måste det alltså, vi kan inte ha vetenskap utan att ha kritisk granskning. Det handlar ju om en tydlighet i allting du gör som är vetenskapligt, och att det ska vara öppen kritisk granskning från andra. Så har vi inte den öppenheten och den kritiska granskningen i vad vi gör så är det inte professionell vetenskap skulle jag säga. Den får man ju inte över en natt utan den tränar man ju. Den behöver man ju till andra delar på gymnasiet. Både i att kunna kritiskt granska det andra har gjort. Men också att träna sig i att andra kritiskt granskar det jag har gjort, och att kunna ta emot det och kunna föra en diskussion om det. Det tror jag inte att vi har pratat så mycket om, men det är också en del av den kritiska granskningen att vara öppen för att bli utsatt för kritisk granskning. Att kunna både ta emot och läsa och kritisera andras på ett vänligt och trevligt, men tydligt sätt.

BIL: Alla vetenskaper bygger på kritik på ett eller annat sätt, men där har faktiskt... källkritiken genomsyrar mycket av det vi gör, och som finns egentligen i mycket av de här andra delarna som jag pratade om tidigare som handlar om historiebruk och historiemedvetande, som i grund och botten egentligen handlar om att kritiskt granska bruket av historia. Så att vi introducerar det här med källkritik från dag ett i deras kurser.

AJH: Och där kan jag ibland kanske uppleva att man är väldigt duktig att prata om källkritik just när det gäller internet, men kanske inte alltid lika duktig att prata om källkritik när det gäller tryckta texter.

BIL: Nej det är OHÖRBART [TID: 00:02:17].

AJH: Att man har ofta förknippat källkritiken med nätet, och det är klart att det är extra viktigt på nätet när vemsomhelst kan lägga ut vadsomhelst bara du har den tekniska kunskapen. Så det är klart att det är väldigt viktigt att vara källkritisk på nätet. Alltså i

vetenskapliga sammanhang behöver du också ha ett kritiskt öga till tryckta andra vetenskapliga texter, och det kan jag ibland uppleva att studenterna tycker är lite svårare. Ja men ska jag kritisera det här? Ska jag ha en tanke kring det här? Det här är ju en professor som har skrivit. Är jag som är student OHÖRBART [TID: 00:02:47], ja men även om det är en forskare som har skrivit den här texten, så är det ändå såhär att du behöver själv tänka. Håller du med? Det är inte säkert att du håller med. Du kan ha en annan... du kan se det här ifrån ett annat perspektiv än vad man gör i den här texten. Så det handlar inte om att den forskaren som skrivit den här texten har fel, men du kan få in ett annat perspektiv, utifrån en annan teoretisk utgångspunkt, den händelse som beskrivs, eller så kan det beskrivas på ett annat sätt.

BIL: Just när det gäller historieämnet blir det där väldigt påtagligt i och med att man kan studera texter om samma historiska skeende fast från... som är författat under olika epoker. Det tror jag är ganska tankeväckande just för studenter att se att det här med att det är inga exakta vetenskaper. Och vi är hela tiden, ja men åtminstone till viss del styrda av den samhällskontext som råder.

AJH: Jag kan tycka det, när vi tittar på samhällsvetenskapen och när vi diskuterar begreppet demokrati kan det bli väldigt tydligt att... för det blir svårt att resonera kritiskt kring demokratin. För är man inte medveten om demokratins svagheter så kan du heller inte försvara den. Men så man måste kunna våga lyfta det här från olika perspektiv och se vad händer på en demokratis styrka, eller svaghet, men också att olika, beroende på politiska utgångspunkter och beroende på teoretiska utgångspunkter så definierar vi demokrati på olika sätt. Vi kan vara överens om det på ytan men om vi börjar skrapa på det så finns det väldigt många olika tolkningar av demokrati. Och de behöver vi också kunna resonera och ställa mot varandra och resonera om. Och det kan ibland vara svårt, för det är ett rätt så heligt ord så det ibland är svårt att diskutera.

LH: Hur arbetar ni med att få studenter att förhålla sig kritiska?

AJH: Det är ju hela tiden från början till stort och smått, att man uppmanar dem att tänka själva, att ifrågasätta texter, att fundera kring slutsatser i texter. Och det är ju någonting som jag tycker är viktigt och att man behöver göra även tidigare i skolsystemet då. Själv håller jag på med läromedelsforskning, läromedelsbruk och när jag undervisar i såna saker med lärarstudenter så pratar vi om vikten att också förhålla sig kritiskt till de läroböcker jag själv använder. Och vi har väl någon slags progression när vi är i skolan mot det här när vi börjar att prata om det i de första terminerna, och sen på sikt som sagt så är det examensarbeten eller uppsatserna på slutet som någonstans blir kronan på verket, där man ska liksom visa att man klarar av att förhålla sig kritiskt till andras texter, när man skriver om hur andra forskare har skrivit tidigare om det här ämnet. Men också att förhålla sig kritiskt till sin egen metod. Jag har gått tillväga på det här sättet. Jag har gjort såhär i mitt uppsatsarbete. Jag kan se de styrkor och svagheter som jag har. Om styrkor och svagheter är det resultat som jag har kommit fram till.

LH: Vilka är de största problemen man som lärare stöter på avseende kritiskt förhållningssätt?

BIL: Många studenter har det här kritiska tänkandet idag tack vare att man är duktig på att applicera det på internet. Men visst är det så att man ibland har en liten väl stor tilltro till läromedel, även våra. Vi vet ju att det går att så att säga komplicera våra läromedel betydligt mer än vad vi gör. Vi försöker göra så att om man tittar på OHÖRBART [TID: 00:05:57] kursen som är väldigt västerländsk i sin orientering med så att säga där vi ser hur vi påverkas från resten av världen, så vänder vi upp och ner på det under historia 2, när man läser global historia. Och då kompliceras ju bilden, och en del tycker ju att det där är rätt fascinerande. För då upptäcker de att, ja men det var ju inte riktigt sådär enkelt som de trodde att det var. Det behöver inte ha varit fel men det var ju betydligt mer komplext. Och då känner man ju att då har man ju som lärare nått fram.

AJH: Det är dels det här att våga tänka kritiskt till en text även om det så att säga är en auktoritet som har skrivit den, en forskare. Att våga tänka själv och uttrycka sina funderingar och tveksamheter för den text man läser. För där kan det ibland handla om mod och självförtroendet att göra det, som man kan behöva. Ja det är inte så konstigt om man tycker det är lite svårt och lite jobbigt och man behöver liksom träna sig i att göra det. Så det är inte så att det är något generellt för alla studenter, men en del studenter är det ibland åt andra hållet att de kan strö kritik väldigt hårt utan att underbygga den. Och det är det andra problemet, du kan inte bara vara kritisk mot någonting, du måste förklara varför och underbygga med argument vad det är du är kritisk mot. Inte bara ute efter att göra en poäng på deras bekostnad. Utan att vi faktiskt är ute efter att gemensamt lära oss någonting mer och utveckla vår kunskap. En del studenter har svårt att hitta den. De far iväg och tror att det här handlar om att racka ner på en text, eller racka ner på en bok. Och det är inte det det är frågan om. Det handlar om att resonera om styrkor och svagheter i ett resonemang eller en teori eller en tes. Och sen gemensamt utvecklas så att vi lär oss någonting mer utifrån det. Så det är väl den fallgropen som en del faller i så att man får hjälpa dem att komma upp ur det diket och hitta rätt.

LH: Vilka möjligheter finns det inom era ämnen att arbeta med kritiskt förhållningssätt?

BIL: Det finns hur många möjligheter som helst att jobba med det hela tiden, det är det som egentligen historievetenskap går ut på.

I1: Alltså hela humaniora och samhällsvetenskapliga ämnena skulle jag säga har ju det gemensamt. Jag tror att du säkert skulle få samma svar från en naturvetare också.

BIL: Ja visst.

I1: Att det här är basen i det vetenskapliga att vi kan läsa och diskutera kritiskt. Öppnar vi inte för det vi gör, för kritik, så är det ju inte vetenskapligt. Och det gör vi ju men det finns ju en progressionstanke som jag har varit inne på här, när man börjar att träna

redan från början. Vi behöver ju träna den i hela skolsystemet, och man gör ju det många gånger redan tidigt på lågstadiet och uppåt men vi behöver hålla rätt på olika nivåer. Men inte släppa det i någon OHÖRBART [TID: 00:08:36].

BIL: Nej.

- I1: Hur kan man på gymnasiet förbereda, träna, uppöva kritiskt förhållningssätt till texter?
- I2: En jätteviktig sak tänker jag, det är också hur man som lärare pratar om de texter som man har i undervisningen. Oavsett om den texten är en tryckt lärobokstext, eller det är ett digitalt läromedel, eller det är en hemsida på nätet. Alltså oavsett vilken typ av text du använder i din undervisning, så behöver du prata om den som att den kommer någonstans ifrån. Någon har skrivit den, någon hade ett syfte när de skrev den. Och att hjälpa eleverna att träna på att se – vem har skrivit den här? Vad hade den här avsändaren för syfte när de skrev den? Och att själv reflektera över tilltron till den avsändaren och att hjälpa honom att hitta syftet och att reflektera över det syftet. Det kan man träna på alla skolnivåer, fast man får ju anpassa svårighetsgraderna beroende på hur gamla eleverna är. Men på gymnasiet kan man göra det ganska avancerat. Och då har man väldigt mycket igen senare.